

УДК 351.741:303.442.3

Ю.Р. Кардашевський,аспірант Львівського державного університету
внутрішніх справ, м. Львів

ОКРЕМІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ РИЗИКІВ У СИСТЕМІ РОЗВІДУВАЛЬНОЇ АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті здійснено аналіз наукової думки щодо розуміння ризиків та важливості їх аналізу й оцінювання в сучасному суспільстві. Проведено понятійний аналіз. Обґрунтовано взаємозв'язок аналізу ризиків з аналітичною розвідувальною діяльністю. Зроблено висновок, що на оперативні рішення, як правило, впливають збільшені обсяги кількісних даних, а стратегічні рішення, спроектовані на кілька років вперед, зазвичай, мають більше невизначеностей, тоді як оперативні рішення, які будуть прийняті у ближчі терміни, матимуть менше невизначеностей.

Ключові слова: ризик, аналіз ризиків, оцінювання ризиків, загроза, вразливість, аналітична розвідувальна діяльність.

В статье осуществлен анализ научной мысли в отношении понимания рисков, а также необходимости их анализа и оценивания в современном обществе. Проведен понятийный анализ. Обоснована взаимосвязь анализа рисков с аналитической разведывательной деятельностью.

Сделан вывод, что на оперативные решения, как правило, влияют увеличенные объемы количественных данных, а стратегические решения, спроектированные на несколько лет вперед, обычно имеют больше неопределенностей, в то время как оперативные решения, которые будут приняты в более близкие сроки, будут иметь меньше неопределенностей.

Ключевые слова: риск, анализ рисков, оценивание рисков, угроза, уязвимость, аналитическая разведывательная деятельность.

Paper analyzes the scientific thought regarding the understanding of risks, as well as the need for their analysis and evaluation in modern society. Conceptual analysis is carried out. The connection between risk analysis and analytical intelligence activities is grounded.

The conclusion is drawn that operational decisions are usually influenced by increased amounts of quantitative data, and strategic decisions designed for several years ahead tend to have more uncertainties, while operational decisions that will be taken at a later date will have less uncertainties.

Keywords: risk, risk analysis, risk assessment, threat, vulnerability, analytical intelligence.

Особливості ризиків на сучасному етапі суспільного розвитку сформували твердження про те, що проблема ризику набирає все більшого загальносуспільного значення, оскільки ризик сприймається як один із формуючих факторів сучасного і особливо майбутнього суспільства.

Низка фахівців вбачають у цьому зміну суспільних акцентів і початок процесу формування новітньої фази розвитку суспільства – суспільства ризику. Наразі

німецький учений Ульріх Бек (U. Beck) стверджує, що людство вже вступило в цю нову фазу свого розвитку [1]. Цієї думки дотримується також Роберт Швებлер (R. Schwebler) [2]. Причину такої зміни автори бачать у тому, що в сучасних умовах більшість загроз і породжуваних ними ризики (економічні, соціальні, екологічні, техногенні, політичні тощо) мають не локальний характер, а є глобальними.

Змістом цього процесу є не наявність окремих проблем, а втрата стійкості системи, що є базисом сучасного суспільного розвитку. Тому акценти переміщуються в бік потреби значних інвестицій для зниження негативних наслідків настання ризиків. Як стверджують прихильники такого підходу, основна проблема майбутнього суспільного розвитку зростання полягає не стільки у зростаючій потребі в коштах на фінансування нових інвестицій, скільки в необхідності резервування капіталу з метою забезпечення тих потреб, які будуть викликані ризиками [3]. Такий підхід достатньою мірою відображено в такому визначенні суспільства ризику: “Суспільство ризику – це постіндустріальна формація, яка відрізняється від індустріального суспільства низкою корінних особливостей. Головна відмінність полягає в тому, що якщо для індустріального суспільства характерним був розподіл благ, то для суспільства ризику – розподіл загроз і зумовлений цим ризик” [3].

Для розуміння проблем і знаходження шляхів їх вирішення важливим є вивчення питань історії і походження поняття “ризик”, його сутності та змісту.

Розвиток суспільства та державотворення в усі періоди історії був процесом, що певною мірою завжди мав ризиковий характер. Водночас глибоке усвідомлення ризикової природи діяльності людей й розвитку суспільства є продуктом новітнього розвитку наукової та буденної свідомості.

Для більшості фахівців, так само як і для пересічних громадян, психологічно нелегко сприймається атрибутивність ризику. Натомість значно привабливим для усіх є безризикове сприйняття суспільних явищ, наслідком чого є лише бажані результати й повністю виключається недосягнення бажаного. Тобто неочікуваним є усвідомлення того, що в процесі досягнення очікуваної мети може бути настання небажаних відхилень або наслідків, негативність впливу яких може істотно вплинути на досягнутий позитивний ефект, а іноді навіть нівелювати отримані позитивні результати.

Неприйняття ризику як атрибутивної характеристики суспільного розвитку може сягати рівня своєрідного соціального табу, як це було за радянських часів. Догмою радянської науки та практики вважалось, що політичні, адміністративні, економічні та інші ризики притаманні лише капіталістичному суспільству через дію стихії ринкових сил і відсутність планування [3]. Саме тому ігнорування проблеми ризику сягнуло масштабів, за яких сам термін “ризик” можна було відшукати лише в тлумачних словниках того часу, а в словниках та енциклопедіях таке поняття не мало свого обґрунтування.

Виваженим й обґрунтованим є підхід до проблеми ризику на основі усвідомлення його феномену, по-перше, як характерного атрибуту життєдіяльності людей, по-друге, спектр його прояву, розмаїття та масштаб тісно пов'язані з історичним розвитком суспільства та є певним показником його інтенсивності й складності. На ранніх етапах історії людина й суспільство особливо вразливими були до природних ризиків, мінімізація яких досягалася шляхом покращення науково-технічної оснащеності життєдіяльності людини, що, у свою чергу, спровокувало появу вже техногенних та соціогенних ризиків, які були навіть в епоху індустріального суспільства.

На думку науковців, в інформаційному суспільстві посилюються техногенні, екологічні та соціальні ризики, які є характерними для індустріальної стадії розвитку цивілізації, поряд з якими набувають стрімкого розвитку інфогенні ризики. Так, Е. Гідденс зазначає, що жити в епоху “пізньої сучасності”, під якою він, по суті, розуміє інформаційне суспільство, значить жити у світі випадковостей і ризику, незмінних супутників соціальної системи, що прагне до встановлення владарювання над природою та рефлексивного творіння історії [4]. На його думку, поняття ризику стає центральним у суспільстві, яке прощається з минулим та традиційним і відкривається для незвіданого майбутнього, а в самому суспільстві з’являється таке явище, як прагнення контролювати час і колонізувати майбутнє [3].

Близькі погляди на зростання ризикогенності суспільного та особистого життя в умовах “високої сучасності” висловлює і П. Штомпка. Він звертає увагу на набуття феноменом ризику нових властивостей, пов’язаних із виникненням нових некерованих ситуацій, які приховують загрозу не лише окремим індивідам, але й соціальним системам, і в тому числі державам, наражаючи на небезпеку мільйони людей, а то й людство в цілому. Такі нові властивості ризику вирізняють його як з об’єктивної, так і з суб’єктивної точки зору, бо не лише посилюються й урізноманітнюються фактори ризику самі собою, але й стає більш гострим ніж будь-коли раніше їх сприйняття [5].

Кардинальні зміни, які є наслідком інформаційної революції в житті окремих суспільств та людства в цілому, потребують розробки системи заходів запобігання та пом’якшення наслідків соціальної напруженості, які об’єктивно здійснюватимуться з розвитком інформаційного суспільства.

Відомий американський футуролог Ф. Фукуяма зазначав, що зрушення у бік інформаційного суспільства віталися практично всіма, хто про нього писав або говорив. Усі зміни, які принесе розвиток інформаційного суспільства, розглядалися винятково як такі, що сприяють процвітанню суспільства в цілому, а також благотворні для демократії та свободи особистості [6].

Водночас країни-піонери розбудови інформаційного суспільства зіштовхнулися не лише з позитивними наслідками інформаційної революції. Ф. Фукуяма був одним із перших, хто звернув увагу і на низку негативних явищ, пов’язаних із переходом передових індустріальних країн від індустріального суспільства до інформаційного. Цей комплекс явищ він назвав “великим розривом”. Він виділив зростання злочинності, падіння народжуваності та дестабілізацію сімейних і родинних зв’язків, різке зменшення довіри до суспільних інституцій та державної влади, послаблення інтенсивності міжособистісного спілкування і стійкості стосунків між громадянами тощо.

Наразі абсолютно очевидно, що зростаюча роль і значення ризику в сучасному суспільстві вимагають поглиблених і всебічних досліджень. В умовах великої кількості наукових праць, присвячених сутності та понятійному апарату щодо ризиків, методам аналізу і зростаючого потоку їх розмаїття, необхідно зазначити про недостатність наукової та методичної розробленості значного переліку проблем ризиків. Наявні наукові дослідження недостатнім чином обґрунтовують відповіді на низку назрілих теоретико-методологічних та практичних питань і не завжди можуть слугувати ефективним методологічним інструментом оцінювання ризиків.

Об’єктивність існування ризику зумовлює потребу вміння оцінювати ступінь ризику і вжиття заходів до зниження негативних наслідків настання ризикових подій, а не уникнення ризику. За таких обставин виникає потреба в певному

механізмі, який дозволив би найкращим способом, з точки зору визначених цілей, враховувати ризик при прийнятті та реалізації рішень.

Зазначений механізм називається управлінням ризиком (ризик-менеджмент). Це – сукупність методів, прийомів і заходів прогнозування настання ризикових подій і вжиття заходів щодо виключення або зниження негативних наслідків настання таких подій.

У теорії та практиці управління ризиками вироблено низку правил, на підставі яких здійснюється вибір того чи іншого методу управління ризиком та варіанту вирішення проблеми, серед яких методи аналізу ризиків є певним чином ключовими. Аналіз ризиків дозволяє виявляти зв'язок причин і наслідків, відрізнити досяжне від усього лише бажаного, уникати ілюзій, прорахунків і непотрібних втрат.

Метою аналізу ризиків є надання інформації, що дозволяє приймати рішення зі зниження та пом'якшення ризиків, за умови обмежених ресурсів та можливостей. Наразі неможливо повністю ліквідувати ризик, але дозволяючи приймати обґрунтовані рішення, аналіз ризиків сприятиме зменшенню великих розривів між ризиком і можливостями.

Визначення, оцінювання та розуміння ризиків злочинності є найважливішим елементом запровадження та розвитку режиму протидії злочинності на національному рівні, що включає в себе законотворення та правозастосовні заходи, які спрямовані на зниження ризиків злочинності. Зазначений процес допомагає державним органам ефективно виділяти й розподіляти ресурси та визначати пріоритетність їх використання.

Сучасна правоохоронна діяльність переживає період значних змін як в оперативній тактиці, так і в організаційних структурах. Упроваджуються нові ідеї щодо скорочення злочинності й зміни стратегій короткострокової і довгострокової політики. Найбільш поширеною з нинішніх змін у філософії протидії злочинності та правоохоронної практики є так звана “поліцейська діяльність керована аналітичною розвідкою”. В поліцейській лексиці цей термін вперше увійшов в Великобританії в 90-х роках як *Intelligence-led policing (ILP)* [7].

В основі *Intelligence-led policing* є застосування кримінального розвідувального аналізу як об'єктивного інструменту прийняття рішень з метою сприяння скороченню і запобіганню злочинності за допомогою ефективних стратегій правоохоронної діяльності і проектів зовнішнього партнерства, створеної на цій основі доказової бази.

Аналітична розвідувальна діяльність перебуває в центрі аналізу ризиків злочинності, визначаючи цей процес як будь-яку інформацію, одержану або створену, що належить до одного з компонентів ризику, тобто пов'язану із загрозою, вразливістю або впливом. Таким чином, процес структурованої аналітичної розвідки, що включає в себе елементи збору, аналізу та поширення використаної інформації, буде основою оцінювання загрози, вразливості та наслідків.

Процес структурованої аналітичної розвідки також може називатися розвідувальним циклом, тобто це визначений цикл, який забезпечує ефективність діяльності правоохоронних органів.

Метою при проведенні аналізу ризиків є: оцінювання ризиків; оцінювання будь-яких невизначеностей у певних вимірах і визначення інформаційних прогалів; надання рекомендацій щодо пріоритетів та існування загроз; сприяння профілактиці, на основі аналізу звітів після інциденту; представлення цієї інформації особам, що приймають рішення та вживають відповідних заходів на основі аналізу.

Ризик у контексті протидії злочинності, таким чином, може розглядатися як наявність трьох компонентів: загроза, що оцінюватиметься з точки зору величини та ймовірності; вразливість до загрози або, іншими словами, рівень та ефективність реагування на загрозу; і вплив, інакше кажучи, ефект при виникненні загрози у сфері безпеки щодо протидії злочинності, а також соціальні наслідки тощо. Таким чином, аналіз ризиків визначається як систематичне вивчення загроз, вразливості та наслідків, результати чого записуються у формі оцінки ризиків.

Визначення ризику як функції загрози, вразливості та наслідків з урахуванням обмежень бюджету і ресурсів є прагматичним шляхом структурування інформації щодо ризику. Існують різні способи поєднання загроз, вразливості та наслідків. Ці три компоненти не є ізольованими і не підлягають оцінці в жорсткій послідовності. Швидше кожен компонент розглядається під іншим кутом вивчення ризику, оцінка одного компонента надає матеріали та ідеї для оцінки двох інших компонентів.

Рівень ризику може бути визначено за допомогою математичної формули, включаючи вимірювання загроз, вразливості та наслідків. Однак результати вимірювання, що застосовуються для оцінювання загроз, вразливості та наслідків, можуть бути спрощеними і вводити в оману, а також можуть мати грубі похибки. Кількісне вираження ризику, швидше за все, призведе до спотворення точності прийняття рішень відповідними особами. Кількісні оцінки рівнів ризику будуть застосовуватися лише в окремих випадках, коли є великий обсяг даних, і висновки можна перевірити з плином часу.

У більшості випадків рекомендується покладатися на якісне оцінювання і класифікацію ризиків за категоріями важливості. Аналітик зобов'язаний обрати кількість рівнів ризику та задокументувати свої міркування щодо ризику.

При оцінюванні ризиків висновки аналітика щодо виявлених ризиків можуть бути відображені у структурованому форматі, наприклад, за допомогою таблиці. Такий формат підходить, коли аналізується лише один ризик. У випадку порівняння декількох ризиків, можна представити результати аналізу ризику у вигляді таблиці, яка водночас показує висновки щодо загроз, вразливості та впливу, а також підсумковий рівень ризику.

Виділяють оперативний та стратегічний аналіз ризиків. Хоча немає чітких правил розмежування стратегічної та оперативної оцінки загроз, стратегічний аналіз ризиків часто матиме справу з широким спектром методів роботи та основних типів кордону. Він буде повідомляти стратегічні рішення, що стосуються середньо- і довгострокових пріоритетів організації. Висновки покладатимуться на фактори за межами кількісних та ймовірнісних моделей.

На оперативні рішення, як правило, впливають збільшені обсяги кількісних даних. Стратегічні рішення, спроектовані на кілька років вперед, як правило, мають більше невизначеностей, тоді як оперативні рішення, які будуть прийняті в ближчі терміни, матимуть менше невизначеностей. Невизначеність, яка, можливо, існує в системі стратегічних рішень, часто не враховується при прийнятті оперативного рішення на основі знань, отриманих від результатів попередніх оперативних рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Beck U.* Risk Society. Towards a New Moderning. London, 1992.
2. *Schwebler Robert.* Individual versicherung in Wirtschaft und Gesellschaft. Versicherungswirtschaft. 1990. № 1.

3. Розвиток національної системи фінансового моніторингу. Т.І. Єфіменко, С.С. Гасанов, О.Є. Користін та ін. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2013. 380 с.
4. Гидденс Э. Судьба, риск и безопасность. THESIS. 1994. № 5. С. 107–134.
5. Шутаева Е.А. Формирование глобального информационного общества: перспективы Украины. Ученые записки. Симферополь, 2008. Т. 21, № 1 (60): Экономика. С. 139–145.
6. Фукуяма Ф. Великий разрыв. Москва: PHILOSOPHY, 2004. 480 с.
7. Корыстин А.Е. Интеллектуализация правоохранительной деятельности. Public Administration : Theory and Practice. 2017. № 3 (59). С. 127–132.

Отримано 01.12.2017